

**Vážený pane předsedo,
vážené paní senátorky,
vážení páni senátoři,**

v úvodu svého vystoupení na dnešním veřejném slyšení mi dovoluji, abych Vám poděkovala za Váš zájem o činnost Ústavu pro studium totalitních režimů. Není mnoho příležitostí, jak prezentovat zde na půdě Senátu Parlamentu České republiky činnost naší instituce, *přestože jsme fakticky jedna z mála senátních institucí.*

Především Vás chci v úvodu informovat o činnosti Rady Ústavu coby nejvyššího orgánu Ústavu. Od našeho zvolení 5. prosince 2007 se musela Rada vyrovnat se ztrátou jednoho z jejích členů, dokonce v roli místopředsedy a byla doplněna do zákonem předepsaného počtu. Od prvopočátku plní Rada Ústavu své zákonem stanovené úkoly - zejména tedy volí, případně odvolává ředitele Ústavu a dohlíží na jeho činnost, schvaluje nejdůležitější vnitřní předpisy Ústavu, schvaluje roční plán Ústavu i podklady pro návrh rozpočtu a závěrečného účtu, rozhoduje o odvolání proti rozhodnutí Ústavu a v neposlední řadě schvaluje výroční zprávu za uplynulý rok a předkládá ji Senátu.

Pro úplnost uvádím, že na rozdíl od Ústavu nemá naše Rada stejné kompetence vůči Archivu bezpečnostních složek. Zde pouze sledujeme a vyhodnocujeme zabezpečení přístupu k dokumentům a archiválím, o čemž jednou ročně předkládáme Senátu informaci k projednání.

Rada Ústavu je kolektivním orgánem, jeho členové nejednají svévolně, ale vždy na základě konsenzu a vykonávají své úkoly ve sboru, na základě hlasování – přesně v souladu s jednacím řádem. Pokud Rada není jednotná ve svých názorech, respektují členové Rady při hlasování rozhodnutí většiny. Ústavní soud sice ve svém nálezu ze dne 13. března 2008 posílil postavení členů Rady, nicméně zároveň upozornil na nutnost Rady Ústavu respektovat ústavně zajištěné právo na svobodné vědecké bádání.

Myslím, že mohu z titulu své funkce předsedkyně Rady Ústavu konstatovat, že Rada dohlíží na to, aby byly naplňovány rozsáhlé úkoly, vyplývající Ústavu ze zákona. Potvrzením, že se to Ústavu – i Archivu – daří, je mimo jiné fakt, že výroční zpráva Ústavu byla až dosud vždy plněm Senátu PČR projednána a vzata na vědomí.

Předpokládám, že s konkrétními údaji o činnosti obou institucí před Vás předstoupí jednotliví ředitelé, a proto se omezím na obecná konstatování, ze kterých vyplyne, co všechno se během několika málo let po vzniku Ústavu i Archivu podařilo zvládnout a které problémy vyřešit.

Jednoznačně lze konstatovat, že se rozšířila, zkvalitnila a zefektivnila dostupnost archivních materiálů vzniklých činnostmi represivních složek komunistického totalitního režimu, až do počátku roku 2008 nekonceptně a nákladně spravovaných několika resorty či tajnými službami.

V podstatě veškeré tyto archivní materiály byly v procesu vzniku Ústavu i Archivu odtajněny. Zveřejnění archivních pomůcek, registračních a archivních protokolů na webových stránkách přineslo urychlení a zlepšení vyhledávání konkrétních dokumentů a také umožnilo veřejnou kontrolu nad těmito materiály.

Česká republika, která zřídila Ústav i Archiv jako jedna z posledních zemí střední a východní Evropy, se v podstatě okamžitě díky své velmi liberální právní úpravě i praxi dostala na čelní místo mezi partnerskými institucemi. Nahlížení do archiválií zahraničních rozvědek, v podstatě všech součástí Státní bezpečnosti i dalších bezpečnostních složek bez byrokratických omezení – naopak za využití moderní technologie digitalizace se stalo vzorem pro starší a větší instituce zřízené po pádu totalitních režimů v naší části Evropy.

Tato situace přinesla vlnu zájmu o moderní historii, delimitované finanční prostředky umožnily posílit výzkum a rozšířit badatelskou činnost o dosud opomíjená témata (například III. odboje). Ve velmi krátké době po vzniku Ústavu byly publikovány první odborné materiály, pořádány konference na vysoké úrovni, výstavy, semináře, navázána spolupráce s řadou domácích i zahraničních institucí. Plánovitě Ústav postupoval i v oblasti vzdělávání a podpory pedagogů při výuce o našich nedávných dějinách.

Otevření Knihovny Jána Langoše, pravidelné pořádání seminářů, promítání filmů, podpora různých forem diskuze, to vše umožnilo rychlé etablování Ústavu ve veřejném prostoru a plnění jeho nezastupitelné role informátora o osvětě totalitních praktik nacismu a komunismu realizovaných nejenom v regionu střední Evropy. Jedním z důležitých úkolů bylo prezentování naší nedávné minulosti mladé generaci, předávat jí zkušenosti o totalitách a způsobech odporu proti nim a podněcovat zájem o bližší poznání dvou totalit, což je nezbytné pro vytváření vlastních hodnotících priorit.

S odstupem téměř pěti let je možno konstatovat, že finanční prostředky získané delimitací od několika resortů byly využity efektivně, na správný účel a ve veřejném zájmu. Podařilo se nejenom rozšířit spektrum odborných vědeckých publikací, různými formami prezentovat dosud víceméně tabuizovaná a podceňovaná témata, ale také v nové kvalitě využít technologií 21. století. Například pouhé srovnání organizace a výstupů digitalizačního procesu před rokem 2008 a po něm ukáže každému kvalifikovanému a objektivnímu posuzovateli délku cesty a hloubku změn, kterou byl Ústav při realizaci svého pilotního projektu schopen urazit.

V neposlední řadě chci připomenout, že se také nenaplnila řada katastrofických představ, včetně obav ze ztrát archiválií při delimitaci, dlouhodobé omezení přístupu badatelů, nezvládnutí lustračních úkolů apod. **K ničemu takovému nedošlo.** Stejně tak plané byly

argumenty o monopolizaci a ideologizaci historického bádání. Na české odborné scéně sice vznikla nová „konkurenční“ instituce, nicméně schopná spolupráce s jinými, což potvrzuje mimo jiné také spoluúčast zástupců partnerských institucí na akcích Ústavu i Archivu.

V průběhu let se také vykrytalizovaly pracovní vztahy v Ústavu i Archivu a lze právem očekávat zodpovědné pracovní úsilí při naplňování vize, zakódované v zákoně č. 181/2007Sb.

Dovolte mi konstatovat, že Ústav i Archiv zaplnily důležité místo ve veřejném prostoru. Dělalí to poctivě, se zaujetím, ale s potřebnou objektivitou. Věřme, že tak to také zůstane po dobu, po kterou se bude naše společnost vyrovnávat se svou totalitní minulostí.

Děkuji vám za pozornost.